

Prof. dr. Sead SELIMOVIĆ
Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
E-mail: sead.selimovic20@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1627-3305

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497.6)"1995/2020" (093)

32:341.1/.8:342.7:314(497.6)"1995/2020"

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.6.206>

SPRIJEČITI POVRATAK: PROVOĐENJE ANEKSA VII DEJTONSKOG SPORAZUMA ZA MIR U BOSNI I HERCEGOVINI (1995-2020)

Apstrakt: *Oružana agresija na Republiku Bosnu Hercegovinu okončana je potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski sporazum), parafiranog u Dejtonu 21. novembra 1995, a potpisanog 14. decembra 1995. godine u Parizu „na bosanskom, hrvatskom, engleskom i srpskom jeziku“. Dejtonski sporazum je potvrdio činjenicu da je Savezna Republika Jugoslavija imala stvarnu kontrolu (vlast) nad tzv. Republikom Srpskom.*

Aneks 4 Dejtonskog sporazuma odredio je unutrašnju strukturu Bosne i Hercegovine. U unutrašnjoj strukturi Bosne i Hercegovine postoje dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine koju čini 10 kantona i Republika srpska. Osim dva entiteta, postoji i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine koji je nastao Odlukom Međunarodnog arbitražnog suda. Uspostavljen je 8. marta 2000. godine.

Prema Dejtonskom sporazumu, Republika Bosna i Hercegovina, čiji je službeni naziv postao „Bosna i Hercegovina“, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država sa svojim međunarodno priznatim granicama. Ona je ostala članica Ujedinjenih Nacija, a kao Bosna i Hercegovina može zadržati članstvo ili zatražiti članstvo u organizacijama unutar sistema Ujedinjenih Nacija i u drugim međunarodnim organizacijama

Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks 4 Dejtonskog sporazuma) garantovana su ljudska prava i „temeljne slobode“. Bosna i Hercegovina i Entiteti, prema Ustavu, osiguraće „najviši stupanj međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda“. U tu svrhu predviđeno je i obrazovanje Komisije za ljudska prava kako to predviđa Aneks 6 Općeg okvirnog sporazuma.

Pitanje povratka izbjeglica i raseljenih osoba tretira Aneks 7 Dejtonskog sporazuma nazvan „Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama“.

Prema Aneksu 7, sve izbjeglice i raseljene osobe imaju pravo da se slobodno vrate u svoje domove te imaju pravo na povrat imovine koja im je oduzeta za vrijeme neprijateljstva od 1991. godine i da dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im se ne može vratiti. U „Sporazumu“ se navodi da je povratak izbjeglica i raseljenih osoba važan cilj rješenja sukoba u Bosni i Hercegovini.

U periodu 1995-2020. godine vlasti bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska nisu odustajale od projekta „razdvajanje naroda“: Provođenje Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma opstruirano je na različite načine: ubistvima, premlaćivanjem, zastrašivanjem, napadima na vjerske objekte i na druge načine.

Opstrukcije u provođenju Aneksa 7 vršene su i u entitetu Federacija Bosne i Hercegovine. Međutim, to nije bilo izraženo kao u Republici Srpskoj.

Prvi povratak prognanika (izbjeglica i raseljenih osoba) bio je u naselje Mahala koje se do Dejtonskog sporazuma nalazilo u općini Kalesija a nakon Dejtona u općini Osmaci u entitetu Republika Srpska. Bilo je to 24. avgusta 1996. godine. Nakon toga uslijedio je povratak Bošnjaka u naselja Jusići i Dugi dio u općini Zvornik te Svjetliča u općini Doboj. Ovi događaji su označili i zvaničan početak provedbe Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini. Iako je Dejtonski sporazum garantirao povratak prognanima, na terenu je sve išlo puno teže, a bilo je i ljudskih žrtava.

U periodu od 1992. do 1995. približno 2,2 miliona ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je primorano, pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine, napustiti svoje domove. Oko 1,2 miliona stanovnika je zatražilo izbjegličku zaštitu u više od 100 zemalja širom svijeta, dok su zemlje regije prihvatile oko 40% ukupnog broja izbjeglica iz Bosne i Hercegovine. Gotovo milion osoba bilo je interno raseljeno u Bosni i Hercegovini.

Početak 2003. godine usvojena je Strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma. Bio je to prvi, na nivou države Bosne i Hercegovine, usaglašeni, okvirni dokument kojim se utvrđuju ciljevi i planiraju potrebne akcije i reforme u smjeru konačne provedbe Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma.

Prema Godišnjem statističkom izvještaju UNHCR-a za 2015. godinu, broj izbjeglica iz Bosne i Hercegovine koji su izvan države iznosio je 18.748. Od toga 9.080 imalo je izbjeglički status u Srbiji, 4.055 u Francuskoj, 2.274 u Švicarskoj, 1.412 u Njemačkoj, te preostali broj u drugim zemljama.

Procjenjuje se da je krajem 1995. godine bilo oko milion raseljenih osoba, što čini gotovo četvrtinu prijeratnog stanovništva Bosne i Hercegovine.

Prvi sveobuhvatan, službeni popis raseljenih osoba na području Bosne i Hercegovine proveden je krajem 2000. godine kada je evidentirano 557.275 raseljenih osoba.

Revizijom statusa raseljenih osoba , koja je provedena 2005. godine, utvrđen je broj od 186.138 raseljenih osoba u Bosni i Hercegovini.

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice iz 2016. godine, u Bosni i Hercegovini je bilo 98.574 raseljene osobe, od kojih je 38.345 ili 40,6% raseljeno na području Federacije Bosne i Hercegovine, 59.834 ili 58,8% na području Republike Srpske i 395 ili 0,5% na području Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

U etničkoj strukturi raseljenih osoba, prema nosiocu domaćinstva – porodice, 32,7% (10.667 porodica i 30.920 osoba) su Bošnjaci, 60,0% (19.565 porodica i 60.737 osoba) Srbi, 6,7% (2.195 porodica i 6.374 osobe) Hrvati i 0,6% (184 porodice i 542 osobe) Ostali.

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice iz 2016. godine, u Bosni i Hercegovini je do kraja 2016. godine, izgrađeno odnosno obnovljeno oko 341.000 stambenih jedinica.

U bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska negira se bosanski jezik. Zabranjuje se izvođenje nastave na bosanskom jeziku, a jezik se imenuje nepostojećim bošnjačkim jezikom. Time se vrši diskriminacija učenika koji žele da se njihov jezik imenuje bosanski.

Osim toga, visoki zvaničnici iz Republike srpske u javnim istupima negiraju državu Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake kao narod, negiraju genocid nad Bošnjacima, što utiče na perspektivu ljudi ovih prostora. Ulice u gradovima nose nazive ratnih zločinaca iz Drugog svjetskog rata i perioda agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, grade se biste ratnim zločincima, „osveštavaju“ škole i druge državne institucije itd.

U periodu 1995-2020. godine nije u potpunosti proveden Aneks 7 Dejtonskog sporazuma, kao važan faktor u reintegraciji Bosne i Hercegovine i ubažavanja rezultata oružane agresije i genocida nad Bošnjacima.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Dejtonski sporazum, Aneks 7 Dejtonskog sporazuma, ljudska prava, izbjeglice, raseljene osobe, sprečavanje povratka.*

PREVENTING RETURN: IMPLEMENTATION OF ANNEX VII OF THE DAYTON PEACE AGREEMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA (1995-2020)

Abstract: *The armed aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina ended with the signing of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (Dayton Agreement), initialed in Dayton on November 21, 1995, and signed on December 14, 1995 in Paris „in Bosnian, Croatian, English and the Serbian language“. The Dayton Agreement confirmed the fact that the Federal Republic of Yugoslavia had real control (power) over the so-called Republika Srpska.*

Annex 4 of the Dayton Agreement determined the internal structure of Bosnia and Herzegovina. There are two entities in the internal structure of Bosnia and Herzegovina: the Federation of Bosnia and Herzegovina, which consists of 10 cantons, and the Republika Srpska. Apart from the two entities, there is also the Brčko District of Bosnia and Herzegovina, which was created by the Decision of the International Arbitration Court. It was established on March 8, 2000.

According to the Dayton Agreement, the Republic of Bosnia and Herzegovina, whose official name became „Bosnia and Herzegovina“, continues its legal existence under international law as a state with its internationally recognized borders. It remains a member of the United Nations, and as Bosnia and Herzegovina may retain membership or request membership in organizations within the United Nations system and in other international organizations.

The Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 of the Dayton Agreement) guarantees human rights and „fundamental freedoms“. Bosnia and Herzegovina and the Entities, according to the Constitution, will ensure „the highest degree of internationally recognized human rights and fundamental freedoms.“ For this purpose, the formation of the Commission for Human Rights is also envisaged, as provided for in Annex 6 of the General Framework Agreement.

The issue of the return of refugees and displaced persons is addressed in Annex 7 of the Dayton Agreement, entitled „Agreement on Refugees and Displaced Persons“.

According to Annex 7, all refugees and displaced persons have the right to return freely to their homes and have the right to restitution of property confiscated from them during hostilities since 1991 and to receive compensation for all property that cannot be returned to them. The „Agreement“ states that the return of refugees and displaced persons is an important goal of resolving the conflict in Bosnia and Herzegovina.

In the period 1995-2020. The authorities of the Bosnian-Herzegovinian entity of Republika Srpska did not give up on the project of „separation of peoples“. The implementation of Annex 7 of the Dayton Agreement has been obstructed in various ways: by killings, beatings, intimidation, attacks on religious buildings and in other ways.

Obstructions in the implementation of Annex 7 were also carried out in the entity of the Federation of Bosnia and Herzegovina. However, this was not as pronounced as in Republika Srpska.

The first return of displaced persons (refugees and displaced persons) was to the settlement of Mahala, which until the Dayton Agreement was located in the municipality of Kalesija and after Dayton in the municipality of Osmaci in the entity of Republika Srpska. It was August 24, 1996. This was followed by the return of Bosniaks to the settlements of Jusići and Dugi dio in the municipality of Zvornik and Svjetliča in the municipality of Dobož. These events

also marked the official start of the implementation of Annex 7 of the Dayton Peace Agreement in Bosnia and Herzegovina. Although the Dayton Agreement guaranteed the return of the exiles, everything went much harder on the ground, and there were also human casualties.

Between 1992 and 1995, approximately 2.2 million people in Bosnia and Herzegovina were forced to flee their homes as a result of the war against Bosnia and Herzegovina. About 1.2 million people have applied for refugee protection in more than 100 countries around the world, while countries in the region have accepted about 40% of the total number of refugees from Bosnia and Herzegovina. Almost one million people were internally displaced in Bosnia and Herzegovina.

At the beginning of 2003, the Strategy of Bosnia and Herzegovina for the Implementation of Annex 7 of the Dayton Agreement was adopted. It was the first, at the level of the state of Bosnia and Herzegovina, harmonized, framework document which sets goals and plans the necessary actions and reforms towards the final implementation of Annex 7 of the Dayton Agreement.

According to the 2015 UNHCR Annual Statistical Report, the number of refugees from Bosnia and Herzegovina outside the country was 18,748. Of these, 9,080 had refugee status in Serbia, 4,055 in France, 2,274 in Switzerland, 1,412 in Germany, and the remaining number in other countries.

It is estimated that at the end of 1995 there were about one million displaced persons, accounting for almost a quarter of Bosnia and Herzegovina's pre-war population.

The first comprehensive, official census of displaced persons in Bosnia and Herzegovina was conducted at the end of 2000, when 557,275 displaced persons were registered.

The 2005 audit of the status of displaced persons identified 186,138 displaced persons in Bosnia and Herzegovina.

According to the data of the Ministry of Human Rights and Refugees from 2016, there were 98,574 displaced persons in Bosnia and Herzegovina, of which 38,345 or 40.6% were displaced in the Federation of Bosnia and Herzegovina, 59,834 or 58.8% in the Republika Srpska and 395 or 0.5% in the Brčko District of Bosnia and Herzegovina.

In the ethnic structure of displaced persons, according to the head of household - families, 32.7% (10,667 families and 30,920 persons) are Bosniaks, 60.0% (19,565 families and 60,737 persons) Serbs, 6.7% (2,195 families and 6,374 persons) Croats and 0.6% (184 families and 542 persons) Others.

According to the 2016 data of the Ministry of Human Rights and Refugees, by the end of 2016, around 341,000 housing units had been built or renovated in Bosnia and Herzegovina.

In the Bosnian entity of Republika Srpska, the Bosnian language is denied. Teaching in the Bosnian language is prohibited, and the language is

called the non-existent Bosniak language. This discriminates against students who want their language to be called Bosnian.

In addition, high-ranking officials from the Republika Srpska in public appearances deny the state of Bosnia and Herzegovina and Bosniaks as a people, deny genocide against Bosniaks, which affects the perspective of the people of this area. Streets in cities bear the names of war criminals from the Second World War and the period of aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, busts of war criminals are being built, schools and other state institutions are being „sanctified“, etc.

In the period 1995-2020. Annex 7 of the Dayton Agreement was not fully implemented in 2006, as an important factor in the reintegration of Bosnia and Herzegovina and the recognition of the results of armed aggression and genocide against Bosniaks.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, Dayton Agreement, Annex 7 of the Dayton Agreement, human rights, refugees, displaced persons, prevention of return.*

Uvod

Devedesetih godina 20. stoljeća počeo je rat protiv Republike Bosne i Hercegovine. Rat su povelili njezini „susjedi“ i „komšije“: Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i Republika Hrvatska.¹

¹ O agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima svjedoče mnogobrojni historijski izvori i literatura. Vidi, između ostaloga: Arhiv ICTY, Predmet broj IT-96-21-T, Predmet: Čelebići 1998, *Presuda Pretresnog vijeća*, Hag, 16. 11. 1998; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-94-1-A, Predmet protiv Duška Tadića, *Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 15. 07. 1999; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-96-21-A, Predmet: Čelebići 2001, *Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 20. 02. 2001; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-99-36-T, Predmet: Radoslav Brđanin, *Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 01. 09. 2004; *Presuda Međunarodnog suda pravde u Hagu: Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*, Hag, 26. 02. 2007; Arhiv ICTY, Predmet broj IT-04-74, Predmet: Prlić i drugi, *Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 29. 11. 2017; Arhiv Internacional Residual Mechanism for Criminal Tribunals, Predmet broj MICT-15-96-T, *Predmet Jovica Stanišić-Franko Simatović*, Presuda, Hag, 30. 06. 2021; Vidi i predmete (ICTY) protiv Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića, Ratka Mladića, Ljubiše Beare, Zdravka Tolimira, Vujadina Popovića, Radislava Krstića, Drage Nikolića, Momira Nikolića, Radivoja Miletića, Dragana Obrenovića, Dražena Erdemovića; Vidi: Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu planiranje, priprema, izvođenje*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2004; Smail Čekić, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 2012. (dalje: S. Čekić, *Genocid i istina o genocidu*); Smail Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum – legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, knjiga 1, 2, 3, Sarajevo 2016. (dalje: S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*). Vidi i: Mesud Šadinlija, *Historiografija i pitanje karaktera rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995, Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017)*, I, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i

Savezna Republika Jugoslavija i Republika Hrvatska odredile su historijske i strateške ciljeve: zauzimanje i uništenje države Bosne i Hercegovine i istrebljenje Bošnjaka.²

S tim u vezi, planirano je i organizovano sistemsko izvršenje svih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, a posebno zločina protiv mira i zločina genocida, s ciljem potpunog uništenja Republike Bosne i Hercegovine kao države i Bošnjaka kao naroda.

Režimi susjednih država na čelu sa Slobodanom Miloševićem, Franjom Tuđmanom i njihovim poslušnicima, planirali su, pripremali i organizovali agresiju (Udruženi zločinački poduhvat) na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, rukovodili i komandovali provođenjem agresije; operativno planirali, pripremali, koordinirali, usmjeravali i preko svojih oficira vodili borbene operacije protiv Republike Bosne i Hercegovine; osiguravali živu silu (starješinski i vojnički kadar), kompletnu logističku podršku (tenkove, transportere, helikoptere, artiljerijsko i pješadijsko naoružanje, radarsko-računarska sredstva, minsko-eksplozivna sredstva, municiju, gorivo i mazivo i druge strateške sirovine; sanitetski materijal; zdravstveno osiguranje i svu drugu vojnu opremu, zatim plate i penzije), te tako neposredno učestvovali u izvršenju genocida i dugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Samo u periodu do 31. decembra 1994. godine Savezna Republika

---

Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/1, Sarajevo, 2020, 339-351; Marko Attila Hoare, Historiografija genocida u Bosni i Hercegovini 1992-1995. u radovima stranih naučnika, *Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017), II*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/2, Sarajevo, 2020, 11-20; Merisa Karović Babić, Historiografija i historijski izvori o genocidu u Srebrenici, *Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017), II*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/2, Sarajevo, 2020, 21-69; Izet Šabotić, Historiografija o Tuzli i Tuzlanskom kraju, koja se odnosi na novi vijek i savremeno doba, nastala u vremenu 2001-2018. godine, *Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine (2001-2017), II*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 47/2, Sarajevo, 2020, 127-160; Senija Milišić, Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva 1992-1995. (metodi, pravci, statistički pokazatelji), *Historijski pogledi*, god. II, br. 2, Tuzla 2019, 375-413. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2019.2.2.375>); Meldijana Arnaut Haseljić, Udruženi zločinački poduhvat – Bosna i Hercegovina u hrvatskom velikodržavnom projektu, *Historijski pogledi*, god. III, br. 4, Tuzla 2020, 240-266. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2020.3.4.240>); Ermin Kuka, Hamza Memišević, Višegradski zločinački krvavi pirovi – jučer, danas, sutra, *Historijski pogledi*, god. III, br. 4, Tuzla 2020, 267-286. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2020.3.4.267>); Meldijana Arnaut Haseljić, Procesuiranje u predmetu Radovan Karadžić – ICTY IT-95-5/18, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 235-257. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.5.235>).

² Vidi: S. Čekić, *Genocid i istina o genocidu*; S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*; Ivo Komšić, *Tuđmanov haški profil: Udruženi zločinački poduhvat na Bosnu i Hercegovinu*, Sinopsis, Sarajevo 2021; Vidi i: Denis Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije prema Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, sarajevo 2021. (dalje: D. Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije*).

Jugoslavija je za izvođenje agresije osigurala 89,4% pješadijske, 73% artiljerijske i 95,1% protivavionske municije.³

Savezna Republika Jugoslavija je u Republici Bosni i Hercegovini formirala paradržavnu tvorevinu Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu (Republiku Srpsku), koja je djelovala u ime Savezne Republike Jugoslavije – u svojstvu de iure i de facto organa i/ili agenta Savezne Republike Jugoslavije, odnosno u svojstvu i za račun i korist Savezne Republike Jugoslavije. Osim toga, Srpska Republika Bosna i Hercegovina (Republika Srpska) bila je samo puki instrument Savezne Republike Jugoslavije, bez ikakve stvarne, političke i vojne samostalnosti, a preko koje je, pored drugih državnih organa, djelovala Savezna Republika Jugoslavija, koja je imala ukupnu i efektivnu kontrolu nad političkim i vojnim rukovodstvom RS-a.⁴

Nelegalna „Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“ je 12. maja 1992. godine donijela „Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.“⁵

Prema toj Odluci prvi strateški cilj je „Državno razganičenje sa druge dve nacionalne zajednice“, drugi: „Koridor između Semberije i Krajine“, treći: „uspostavljanje koridora dolinom reke Drine, odnosno eliminisanje reke Drine kao granice između srpskih država“, četvrti: „Uspostavljanje granica na rekama Uni i Neretvi“ peti: „Podela grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje u svakom od delova efektivne državne vlasti“ i šesti: „Izlaz Republike Srpske na more“⁶

Navedeni ciljevi su bili vodilja za brojne ratne zločine koje je počinila Vojska RS, MUP RS, jedinice JNA (VJ) te druge vojne i paravojne formacije, u međunarodno priznatoj Republici Bosni i Hercegovini. Ratni zločini podrazumijevali su genocid, ubistva, prisilne deportacije, silovanja, uništavanje imovine, zločine protiv čovječnosti i druge ratne zločine.

³ Navedene podatke je pravovremeno, još u toku sudskog procesa, posjedovao Međunarodni sud pravde, ali ih, na žalost, kao i mnoge druge krucijalne dokaze o neposrednom učešću i odgovornosti Savezne Republike Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, nije uzeo u obzir. [http://www.bosnjaci.net/prilog. Agresija na R BiH i genocid nad Bošnjacima](http://www.bosnjaci.net/prilog.Agresija%20na%20R BiH%20i%20genocid%20nad%20Bošnjacima). (Preuzeto: 20. decembra 2016); Vidi i: Emir Ramić, *Pamćenja i opmene*, Institut za istraživanje genocida Kanada (IGK), 2021.

⁴ Vidi: Smail Čekić, *Genocid i istina o genocidu.; Intervju akademika Smaila Čekića*, <http://vijesti.ba/clanak/347803/akademik-cekic-naveo-cinjenice-relevantni-dokazi-za-reviziju-presude-apsolutno-postoje>. (Preuzeto: 16. februara 2017); Smail Čekić, *Naučne činjenice o genocidu nad Bošnjacima*, 14-15; Vidi i: Omer Ibrahimagić, *Politika secesije bosanskih Srba*, Monos, Gračanica 2018. (dalje: O. Ibrahimagić, *Politika secesije bosanskih Srba*).

⁵ Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 02-130/92, Banja Luka, 12. maja 1992, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 22, petak, 26. novembar 1993, 866.

⁶ *Isto*.

U razdoblju 1992-1995. godine iz svojih domova je prognano oko 2,2 miliona ljudi, što je činilo više od polovine ukupnog stanovništva Bosne i Hercegovine prema popisu iz 1991. godine (4.377.033 stanovnika).⁷

Proces povratka izbjeglica i raseljenih osoba u svoje prijeratne domove tekao je sporo uz puno opstrukcija lokalnih i entitetskih vlasti u Bosni i Hercegovini.

Cilj ovoga rada je da objasni proces provođenja Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma od 1995. do 2020. godine.

Zastupnici tzv. skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine: potrebno etničko razdvajanje

U Bosni i Hercegovini je 1991. godine živjelo 4.377.033 stanovnika. Bošnjaka je bilo 1.902.956 (43,48%), Srba 1.366.104 (31,21%), Hrvata 760.852 (17,38%), Jugoslavena 242.682 (5,54%) i Ostalih 104.439 (2,39%).⁸

Ovakvom etničkom strukturom stanovništva Bosne i Hercegovine nisu bili zadovoljni politički predstavnici Srba u Bosni i Hercegovini. Oni su to i javno isticali, posebno naglašavajući činjenicu da zajednički život nije moguć i da je neophodno „etničko razdvajanje“, da ima „previše“ Bošnjaka („Muslimana“), te da oni nisu narod i nacija.

Na sjednici tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine, 25. februara 1992. godine, Rajko Dukić iz Milića je govorio o demografiji u Bosni i Hercegovini i rekao da su „Muslimani“ na putu da postanu apsolutna većina u Bosni i Hercegovini. Reкао je da su prema popisu stanovništva iz 1971. godine „Muslimani“ činili 39% stanovništva Bosne i Hercegovine, a Srbi 37%, dok su ti podaci za 1981. godinu iznosili 39%, odnosno 32%. Iznio je tezu da će „Muslimani“ do 2001. godine činiti 51% stanovništva. Pozvao je na uspostavljanje najmanje 15 do 20 srpskih opština, tvrdeći da je tadašnja podjela Bosne i Hercegovine po opštinama prevaziđena i da ide na štetu srpskog naroda.⁹

Na istoj sjednici, Vojislav Kuprešanin je rekao sljedeće:

Dakle, ja nisam ni za bilo kakvu zajedničku instituciju zajedno s Muslimanima i Hrvatima Bosne i Hercegovine. Lično smatram da su oni nama prirodni neprijatelj. Vi već znate šta su

⁷ Arhiva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, *Izveštaj Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, za 2016. godinu*. Sarajevo, 11. 09. 2017.

⁸ Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine u Bosni i Hercegovini. Nacionalni sastav stanovništva, rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima, *Statistički bilten*, 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993, 7.

⁹ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, *Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina*, 60.

*prirodni neprijatelji, i, da mi više nikada ne možemo živjeti zajedno, niti možemo bilo šta zajednički raditi.*¹⁰

Na sjednici tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine, održanoj 18. marta 1992. godine, Momčilo Krajišnik, predsjednik te Skupštine, posebno se osvrnuo na potrebu da se započne s onim što je dogovoreno, naime s etničkim razdvajanjem na terenu, i na potrebu da se počne „utvrđivati teritorija“. Krajišnik je rekao da bi bilo „dobro strateški učiniti jednu stvar: početi ovo što smo se dogovorili – etničko razdvajanje na terenu“.¹¹

Govoreći na Dvadeset četvrtoj sjednici tzv. Skupštine Republike srpske, 8. januara 1993. godine, Momčilo Krajišnik je rekao:

*Skupština je zauzela stav da su Muslimani komunistička tvorevina i da predstavljaju vjersku skupinu turske orijentacije (...) Oni su nevjernici, narod koji nije narod, odnosno narod koji hoće da bude narod i nema nikakve argumente za naciju.*¹²

Članovi tzv. Skupštine srpskog naroda Bosne i Hercegovine (od 12. avgusta 1992. tzv. Skupština Republike srpske) su u svojim javnim nastupima negirali etnički i nacionalni identitet Bošnjaka, dehumanizirali ih, diskreditirali, degradirali, marginalizirali te tako pripremali teren za etničko čišćenje i genocid.

S tim u vezi nastao je, „najkasnije 24. oktobra 1991. godine“, „Udruženi zločinački poduhvat (UZP)“¹³, koji je „postojao tokom cijelog

¹⁰ Robert Donia, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012, 36; Vidi i: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, *Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina*, 60.

¹¹ Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, *Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina*, 62.

¹² Robert Donia, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012, 40.

¹³ (...) Udruženi zločinački poduhvat (UZP) je novi oblik suučestvovanja u zločinu koji je uveo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Počinjeni zločini se promatraju kao sistem, tj. kao planiran i postavljen cilj koji se ostvaruje kroz sistem države. U ostvarenje planiranog cilja uključen je državni ili paradržavni sistem, njegove institucije i funkcioneri, od najviših do najnižih razina. Čak, može se utvrditi da je cijeli državni sistem prilagođen i podređen planiranom zločinačkom cilju. To znači da je to sistem u kome jedan čovjek u državi ili veoma mali broj ljudi donosi odluke i cijeli sistem podređuje dogovorenom zločinačkom cilju. Planiranje i provođenje tog cilja krije se od javnosti, na njega nemaju uticaja ni legalni državni i politički organi. Oni su u tom segmentu donošenja državnih odluka suspendirani. Običajno pravo poznaje oblike udruživanja pri izvršenju zločina, ali su ta udruživanja ograničenog dometa i zločini koje izvršavaju su također ograničeni. Pojedinci se mogu udružiti protiv nekoga, nekog drugog udruženja ili grupe nad kojima žele izvršiti zločin (partnerskog, konkurentskog i sl) ali to suučestvovanje u zločinu nije sistem i nije državni plan. UZP utvrđen na prostoru bivše Jugoslavije je državni sistem zločina koji država ili njeni najviši funkcioneri planiraju i pretvaraju

perioda sukoba u Bosni i Hercegovini, do potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1995. godine.“¹⁴

Cilj UZP-a bio je „trajno uklanjanje bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva sa teritorije planirane srpske države sredstvima koja su obuhvatala činjenje zločina,“ kao što su progoni, ubistva, mučenja itd.¹⁵

Predsjednik Srbije Slobodan Milošević bio je dio „udruženog zločinačkog poduhvata“ u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Zajednički zločinački cilj dijelilo je više političko, vojno i policijsko rukovodstvo u Srbiji, SAO Krajini, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem i Republici Srpskoj, sa ključnim članovima, između ostalih i koji su varirali ovisno o području i vremenu izvršenja zločina, a to su Slobodan Milošević, Radmilo Bogdanović, Radovan Stojičić Badža, Mihalj Kertes, Milan Martić, Milan Babić, Goran Hadžić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić i Željko Ražnatović Arkan.¹⁶

Navedene činjenice pokazuju da je Srbija, između ostaloga, odgovorna za agresiju i ratne zločine počinjene u Republici Bosni i Hercegovini.

Potpisavanje Dejtonskog sporazuma i kraj rata

Oružana agresija na Republiku Bosnu Hercegovinu okončana je potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski sporazum), parafiranog u Dejtonu 21. novembra 1995¹⁷, a potpisanog 14. decembra 1995. godine u Parizu „na bosanskom, hrvatskom, engleskom i srpskom jeziku“.¹⁸ Prema mišljenju mnogih istraživača, intelektualaca različitih profila, Sporazum je legalizirao genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini.¹⁹

Dejtonski sporazum je potvrdio činjenicu da je SRJ imala stvarnu kontrolu (vlast) nad tzv. Republikom Srpskom.

---

u sistem. On je usmjeren protiv druge države, protiv cijelog jednog naroda ili dijelova naroda, protiv cijelog jednog društva. On nije usmjeren samo na neku ograničenu skupinu. (...). Vidi: Ivo Komšić, *Udruženi zločinački poduhvat (UZP) – Što je to?*, <https://www.autograf.hr/udruzeni-zlocinacki-poduhvat-uzp-sto-je-to-1/>. (Preuzeto: 10. 08.2021).

¹⁴ O tome vidi: Arhiv ICTY, Predmet IT-08-91-T, *Predmet protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina*, 47.

¹⁵ *Isto*.

¹⁶ Arhiv Internacional Residual Mechanism for Criminal Tribunals, Predmet broj MICT-15-96-T, *Predmet Jovica Stanišić-Franko Simatović*, Presuda, Hag, 30. 06. 2021, 160.

¹⁷ „Mir dobija šansu“, *Oslobođenje*, godina LII, broj 17045, Sarajevo, 22. novembra, 1995, 1-2; D. Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije*, 371-372.

¹⁸ Vidi: *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*, član 11; Vidi i: „U Parizu potpisan Mirovni sporazum za Bosni i Hercegovinu“, *Oslobođenje*, godina LII, broj 17068, Sarajevo, 15. decembra 1995, 1.

¹⁹ Vidi: S. Čekić, *Dejtonski sporazum*.

Slobodan Milošević je, u ime SRJ, 21. novembra 1995. godine u Dejtonu potpisao Izjavu:

Ekselencijo: Pozivam se na sporazum o vojnim aspektima mirovnog rješenja, koji je Savezna Republika Jugoslavija odobrila, i na Sporazum između Republike Bosne i Hercegovine i Organizacije sjevernoatlantskog pakta (NATO-a) i njegovog osoblja.

U ime Savezne Republike Jugoslavije želim Vas uvjeriti da će Savezna Republika Jugoslavija poduzeti sve potrebne korake, u skladu sa suverenitetom, teritorijalnim integritetom i političkom nezavisnošću Bosne i Hercegovine, kako bi osigurala da Republika Srpska u potpunosti poštuje i ispunjava obaveze prema NATO-u, uključujući naročito pristup i status snaga, kako je to utvrđeno u gore spomenutim Sporazumima.²⁰

Iz ove Izjave i niza drugih Sporazuma iz Dejtona koje je potpisao Slobodan Milošević, vidi se da je SRJ imala vlast nad Republikom Srpskom.

Aneks 4 Dejtonskog sporazuma odredio je unutrašnju strukturu Bosne i Hercegovine. U unutrašnjoj strukturi Bosne i Hercegovine postoje dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine koju čini 10 kantona i Republika srpska.²¹ Osim dva entiteta, postoji i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine koji je nastao Odlukom Međunarodnog arbitražnog suda. Uspostavljen je 8. marta 2000. godine.²²

Prema Dejtonskom sporazumu, Republika Bosna i Hercegovina, čiji je službeni naziv postao „Bosna i Hercegovina“, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država sa svojim međunarodno priznatim granicama. Ona je ostala članica Ujedinjenih Nacija, a kao Bosna i Hercegovina može zadržati članstvo ili zatražiti članstvo u organizacijama unutar sistema Ujedinjenih Nacija i u drugim međunarodnim organizacijama.²³

Dejtonski sporazum i povratak raseljenih osoba i izbjeglica

Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks 4 Dejtonskog sporazuma) garantovana su ljudska prava i „temeljne slobode“. Bosna i Hercegovina i Entiteti, prema Ustavu, osiguraće „najviši stupanj međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda“.²⁴ U tu svrhu predviđeno je i obrazovanje Komisije za ljudska prava kako to predviđa Aneks 6 Općeg okvirnog sporazuma.

²⁰ Vidi: *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*.

²¹ *Dejtonski sporazum*, Aneks 4, Ustav Bosne i Hercegovine, član 1, tačka 3.

²² Vidi: *Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, prečišćeni tekst, broj: 02-02-36/10, Brčko, 14.01.2010.

²³ *Dejtonski sporazum*, Aneks 4, Ustav Bosne i Hercegovine, član 1, tačka 1.

²⁴ *Dejtonski sporazum*, Aneks 4, Ustav Bosne i Hercegovine, član 2, tačka 1.

Pitanje povratka izbjeglica i raseljenih osoba tretira Aneks 7 Dejtonskog sporazuma nazvan „Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama“.

Prema Aneksu 7, sve izbjeglice i raseljene osobe imaju pravo da se slobodno vrate u svoje domove te imaju pravo na povrat imovine koja im je oduzeta za vrijeme neprijateljstva od 1991. godine i da dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im se ne može vratiti. U „Sporazumu“ se navodi da je povratak izbjeglica i raseljenih osoba važan cilj rješenja sukoba u Bosni i Hercegovini.²⁵

„Sporazum“ predviđa da će „Strane“ (Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) osigurati da izbjeglicama i raseljenim osobama bude omogućeno vratiti se u sigurnosti, bez opasnosti od uznemiravanja, zastrašivanja, progona ili diskriminacije, osobito zbog njihovog etničkog porijekla, vjerskog uvjerenja ili političkog mišljenja.²⁶

„Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama“, sastoji se iz dva poglavlja koja vrlo precizno tretiraju pitanje izbjeglica i raseljenih osoba.

Prvo poglavlje koje se naziva „Zaštita“ sadrži šest članova kojima se reguliraju prava izbjeglica i raseljenih osoba (član 1), stvaranje uvjeta pogodnih za povratak (član 2), saradnja sa međunarodnim organizacijama i međunarodnim promatračima (član 3), pomoć pri repatrijaciji (član 4), nestale osobe (član 5) i amnestija (član 6).²⁷

U drugom poglavlju nazvanom „Komisija za izbjeglice i raseljene osobe“ regulira se osnivanje komisije (član 7), saradnja (član 8), sastav (član 9), objekti, osoblje i izdaci (član 10), mandat (član 11), postupci pred komisijom (član 12), korištenje napuštene imovine (član 13), imovinski fond izbjeglica i raseljenih osoba (član 14), pravila i propisi (član 15), prijenos²⁸ (član 16), obavijest (član 17), stupanje na snagu (član 18).²⁹

„Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama“ dao je pravo da se svi građani Bosne i Hercegovine vrate na svoja prijeratna mjesta prebivališta. Međutim, u praksi, provođenje Aneksa 7 išlo je veoma teško.

Vlasti entiteta Republika Srpska provode projekat „razdvajanje naroda“

U periodu od 1992. do 1995. približno 2,2 miliona ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je primorano, pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine, napustiti svoje domove.³⁰

²⁵ *Dejtonski sporazum*, Aneks 7, Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama, član 1, tačka 1.

²⁶ *Dejtonski sporazum*, Aneks 7, Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama, član 1, tačka 2.

²⁷ *Dejtonski sporazum*, Aneks 7, Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama.

²⁸ Regulira se finansiranje Komisije.

²⁹ *Dejtonski sporazum*, Aneks 7, Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama.

³⁰ Arhiva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, *Izveštaj Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII*

Dejtonski sporazum je dao mogućnost povratka izbjeglica i raseljenih osoba ali je to bilo teško sprovesti u praksi zbog „oslabljenog“ unutarnjeg suvereniteta države Bosne i Hercegovine. Dejton nije bio Versaj, gdje su pobjednici izdiktirali svoje uslove poraženima. Navedeni mirovni sporazum bio je rezultat teških pregovora i bolnih kompromisa za postizanje mirovnog rješenja.³¹

U pogledu vanjskog suvereniteta, Bosna i Hercegovina je dobila čvrste garancije njenom opstanku kao nezavisne, suverene i nedjeljive države. Moglo bi se čak reći da malo koja zemlja u Evropi danas ima takve garancije za svoj opstanak.³²

Cilj velikosrpske politike u Bosni Hercegovini je i nakon rata bio „razdvajanje naroda.“ Predvodnici te politike u Bosni i Hercegovini bili su ratni zločinci Radovan Karadžić i Momčilo Krajišnik. Podršku projektu „razdvajanja etničkih zajednica“ u Sarajevu i drugim gradovima i općinama u Bosni i Hercegovini, dao je i Slobodan Milošević. On je na sastanku političkog i vojnog rukovodstva SRJ 28. decembra 1995. godine u Beogradu, uz prisustvo ratnog zločinca Ratka Mladića, rekao da treba graditi „srpski deo Sarajeva“ i da je najbolje da se izvrši „razdvajanje naroda“.³³

Pod snažnim pritiskom nosilaca velikosrpske ideologije, došlo je do masovnog iseljavanja Srba, iz do tada okupiranih dijelova Sarajeva, u martu 1996. godine. Oni su, prema uputama vlasti entiteta Republika srpska, raseljeni diljem toga entiteta od Bijeljine do Trebinja. Najveći dio toga stanovništva zadržao se u mjestima u okolini Sarajeva: Lukavici, Kasindolu, sve do Pala i Sokoca.³⁴

Gojko Kličković, šef ureda za naseljavanje bosanskih Srba, kasnije premijer RS, je rekao: „Ne smemo dozvoliti da jedan jedini Srbin ostane na teritorijama koje su potpale pod muslimansko-hrvatsku kontrolu“.³⁵

Prije reintegracije Sarajeva u martu 1996. godine vlasti entiteta Republika Srpska su „naredile“ Srbima iz okupiranih dijelova grada da prilikom napuštanja svojih mjesta prebivališta zapale svoje kuće i stanove što je bilo potpuno besmisleno.³⁶

Na Trećoj skupštini nevladine organizacije Srpsko građansko vijeće (SGV) održanoj u julu 1996. godine, ocijenjeno je da je masovno iseljavanje

---

Dejtonskog mirovnog sporazuma, za 2016. godinu. Sarajevo, 11. 09. 2017; Vidi i: Adnan Rondić, *Povratak: Između privida i stvarnosti*, Sarajevo 2007, 6-7. (dalje: A. Rondić, *Povratak*).

³¹ Miro Lasić, *Evropska unija. Nastanak, strategijske nedoumice i integracijski dometi*, Sarajevo 2009, 288-289; Vidi i: D. Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije*, 375.

³² Dejan Jović, *Bosna i Hercegovina i međunarodni sistem u kontekstu 20. godišnjice Dejtonskog sporazuma*, u: *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma - trajni mir ili trajni izazovi*, *Zbornik radova*, Beograd 2016, 40.

³³ D. Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije*, 386.

³⁴ *Isto*.

³⁵ Richard Holbrooke, *Završiti rat*, Sarajevo 1998, 337-338. (dalje: R. Holbrooke, *Završiti rat*).

³⁶ R. Holbrooke, *Završiti rat*, 338. Vidi i: Volfgang Petrić, *Bosna i Hercegovina od Dejtona do Evrope*, Sarajevo 2002, 71-74.

Srba iz Sarajeva, s reintegiranog područja, provedeno kao dio zacrtanog projekta kojim se htjela izvršiti potpuna etnička podjela stanovništva u cilju stvaranja etnički čiste teritorije.³⁷

Za razliku od politike „razdvajanja naroda“, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je u više navrata javno pozivalo Srbe iz Sarajeva da se ne iseljavaju dajući garanciju da će im državni organi vlasti osigurati potpunu sigurnost i slobodu.³⁸

U periodu 1995-2020. godine vlasti bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska nisu odustajale od projekta „razdvajanje naroda“. Provođenje Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma opstruirano je na različite načine: ubistvima, premlaćivanjem, zastrašivanjem, napadima na vjerske objekte i na druge načine.

Opstrukcije u provođenju Aneksa 7 vršene su i u entitetu Federacija Bosne i Hercegovine. Međutim, to nije bilo izraženo kao u Republici Srpskoj.

Okrugli sto u Novom Sadu: Najveća opasnost za opstanak Republike Srpske je Aneks 7 Dejtonskog sporazuma

U Novom Sadu je od 29. do 31. januara 1997. godine održan Okrugli sto pod nazivom „Srpski narod u novoj geopolitičkoj stvarnosti“. Organizator Okruglog stola bio je Institut za geopolitičke studije iz Beograda. Sa Okruglog stola objavljen je 1997. Zbornik radova „Geopolitička stvarnost Srba“. Autori radova u Zborniku su Smilja Avramov, Vasilije Krestić, Dragoljub Živojinović, Kosta Čavoški, Dragoš Kalajić, Slobodan Samardžić i drugi.³⁹

Na Okruglom stolu je učešće uzeo i Rajko Gnjato, docent na Prirodno-matematičkom fakultetu, Banja Luka. On je u svome radu, između ostaloga istakao da je najveća opasnost za opstanak i prosperitet Republike Srpske Aneks 7 Dejtonskog sporazuma tj. Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima. On naglašava da je sa stanovišta srpskih nacionalnih interesa taj „Sporazum“ mač sa dvije oštrice. Dalje nastavlja: „Njegovim sprovođenjem se gubi koheziona moć RS, a jača uloga onih snaga koje Republiku Srpsku „utapaju“ u jedinstvenu Državu Bosnu i Hercegovinu, i, što još teže, interese srpskog naroda potčinjavaju interesima muslimana“.⁴⁰

Rajko Gnjato, također, ističe da je „sa stanovišta srpskih interesa, Republika Srpska jedina svijetla tačka u procesu razbijanja SFRJ. No, u narednom periodu treba očekivati sve veći pritisak i ucjene tzv. međunarodne zajednice, tj. moćnika novog svjetskog poretka, na RS radi provođenja

³⁷ Mirko Pejanović, *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1999, 270-271; D. Bećirović, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije*, 387.

³⁸ S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knj. 2, 1585-1586.

³⁹ Vidi: Zbornik radova, *Geopolitička stvarnost Srba*, Institut za geopolitičke studije, Beograd 1997.

⁴⁰ Vidi: S. Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, knj. 2, 1588-1589. u fusnoti.

odredaba Aneksa 7. Jedan od načina da se parira ostvarenju multsimanskih ciljeva, a osnovni je slamanje RS, i to putem povratka muslimana na njenu teritoriju i biološkom dinamikom, jeste povratak srpskih izbjeglica u RS i unapredjenje mjera populacione politike.“ On naglašava da se „optimizam u pogledu opstojanosti i ukupnog napretka, posebno socio-ekonomskog, zasniva na konstataciji da je Republika Srpska, i srpski narod u njoj, u ovom trenutku, i u dogledno vrijeme, potreban Evropi radi očuvanja vlastitih interesa. Prije svega, zbog uloge RS u sprečavanju prodora islamskog fundamentalizma u srce Evrope“.

Tako se, prema Gnjati, Republici Srpskoj nameće nekadašnja uloga Vojne krajine. „Kad prestanu razlozi za njeno postojanje naši neprijatelji, Hrvati i katoličanstvo, ako budu u prilici uništiti Republiku Srpsku i granicu katoličanstva pomjeriti na istok.“ On naglašava da je „veoma značajna i uloga Srpske pravoslavne crkve i stimulativne mjere populacione politike, kao nezamjenjivi činioci postojanosti Republike Srpske“.

Iz navedenog teksta se vidi da je Republika Srpska, u radovima „srpskih naučnika“ smatrana ratnim plijenom te da ne treba dozvoliti povratak izbjeglica i raseljenih osoba koji ne pripadaju srpskoj etničkoj zajednici.

Ubistva, fizičko zlostavljanje i zastrašivanje povratnika u Bosni i Hercegovini

Prvi povratak prognanika (izbjeglica i raseljenih osoba) bio je u naselje Mahala koje se do Dejtonskog sporazuma nalazilo u općini Kalesija a nakon Dejtona u općini Osmaci u entitetu Republika Srpska. Bilo je to 24. avgusta 1996. godine. Nakon toga uslijedio je povratak Bošnjaka u naselja Jusići i Dugi dio u općini Zvornik te Svjetliča u općini Doboju. Ovi događaji su označili i zvaničan početak provedbe Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini. Iako je Dejtonski sporazum garantirao povratak prognanima, na terenu je sve išlo puno teže, a bilo je i ljudskih žrtava.

Prvi pokušaj mještana Mahale i susjednih sela Capardi i Hajvaza da posjete svoja razrušena imanja radi stvaranja uslova za povratak desio se 25. aprila 1996. godine. Spriječen je od strane srpskog stanovništva i policije RS, uz upotrebu oružja, pa je bilo nekoliko ranjenih od eksplozije bombe. Tom prilikom lakše su ranjeni Mustafa Halilović i Abdurahman Omerović iz Hajvaza. Na njih su pucali pripadnici MUP-a RS-a. Američki vojnici iz sastava mirovnih snaga su intervenisali i stali između sukobljenih strana. Nakon toga, na inicijativu tadašnjeg kalesijskog načelnika, komandant IFOR-a u toj zoni naredio je premještanje njihovog kontrolnog punkta iz Memića u Mahalu, što je bilo veoma značajno za sigurnost povratnika.

Napad na povratnike u selu Mahala izvršen je i 28. avgusta 1996. godine. Povratnike su napale srpske specijalne policijske jedinice. Tom prilikom je lakše tjelesne povrede zadobilo 18 bošnjačkih povratnika, dok je

Muradif Alić zadobio teške tjelesne povrede od kojih je podlegao u bolnici u Tuzli.

Zastrašivanje povratnika, miniranje njihovih kuća i ubistva imali su za cilj da spriječe povratak izbjeglica i raseljenih osoba na njihova prijeratna mjesta prebivališta.

Ubistva povratnika vršena su u više općina u Bosni i Hercegovini. Tako su u općini Čelić, u njivi zv. Memine vode, udaljenoj oko dva kilometra od tadašnje linije razdvajanja, NN lica pucala i teško ranila Aliju Agića, sina Rašida, rođenog 1929. godine u Čeliću. On je istoga dana od zadobijenih povreda je preminuo.⁴¹

U novembru 1996. godine u naselju Gajevi pripadnici MUP-a RS-a iz vatrenog oružja ubili su Mehmeda Arnautovića, sina Behadera, rođenog 1966. godine u Vražićima, koji je tog dana pomagao oko smještaja Bošnjaka u Gajevima.⁴²

Napadi na povratnike vršeni su i u Bijeljini, Ugljeviku, Loparama, Zvorniku, Bratuncu, Srebrenici, Vlasenici, Banjoj Luci.

Na dan kada je u Potočarima postavljen kamen temeljac za gradnju Memorijalnog centra, u Vlasenici je ubijena Meliha Durić. Tog kobnog 11. jula 2001. godine napisala je: „Mama, otišla sam sa babom u Vlasenicu, Meliha“.

Bila je to posljednja poruka ostavljena majci, napisana u žurbi kreonom, u plavoj tankoj svesci koja je ležala pored telefona. Šesnaestogodišnjakinja je ubijena jednim hicem u vrat. Bio je to prvi put da se Meliha vratila kući od maja 1992, kada je kao sedmogodišnjakinja, u naručju svoje majke, protjerana iz svoje Vlasenice. Meliha je jedna od poslijeratnih bošnjačkih žrtava, čije ubice nikada nisu pronađene.

Dana 7. maja 2001. godine u Banjoj Luci je prilikom postavljanja kamen temeljca za izgradnju Ferhadija džamije teške tjelesne povrede zadobio Murat Badić iz Cazina, koji je nakon 19 dana provedenih u komi umro. Ubica nikada nije otkriven.⁴³

Statistike govore, a podatak je saopćen i na prvom Kongresu izbjeglih i raseljenih osoba Bosne i Hercegovine, održanom 27. juna 2007, da se od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do 2007. u Bosnu i Hercegovinu vratilo blizu milion osoba. Ovo su podaci vladinih zvaničnika. Interesovanje za povratak u Bosnu i Hercegovinu ne opada, sudeći po broju podnesenih zahtjeva za registriranje potencijalnih korisnika pomoći na osnovu javnog poziva Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. Riječ je o više od 40.000 porodica, odnosno oko 135.000 osoba koje se žele vratiti u svoje domove. Proces povrata imovine i stanarskih prava realiziran je u visokom procentu: 99,7%. Prema službenim pokazateljima, u Bosni i Hercegovini je od ukupno blizu 445.000

---

⁴¹ E. L., „Dvadeset i četiri godine poslije: Neriješena ubistva i napadi na Bošnjake u RS-u“, <https://faktor.ba/vijest/dvadeset-i-cetiri-godine-poslije-nerijesena-ubistva-i-napadi-na-bosnjake-u-rs-u/90372> Preuzeto: 18.11.2020.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

potpuno srušenih ili devastiranih stambenih jedinica, obnovljeno blizu 260.000, što je oko 45%.⁴⁴

Stanje na terenu, ipak, govori nešto drugačije. Ne postoji ni približno tačna evidencija prodane ili zamijenjene imovine, nakon što je ona vraćena u posjed ranijim vlasnicima ili nositeljima stanarskog prava. Nemali broj povratnika, povratnici su samo na papiru. Dio njih u ranija mjesta prebivališta navraća tek u vrijeme ljetnih odmora, dio njih vrijeme boravka, u različitim omjerima, «raspoređuje» u oba bosanskohercegovačka entiteta.

Kakav je danas položaj povratnika u Bosni i Hercegovini, bez obzira na njihovu etničku pripadnost? Može li se dati generalna ocjena procesa koji je zapravo ključ reintegracije Bosne i Hercegovine? Vladini izvještaji, najčešće preko resornih ministarstava, daju, preovlađujuće, optimističnu sliku, ali i detektiraju određene probleme, objektivne ili subjektivne prirode, kad je process povratka u pitanju.

Predstavnik UNHCR-a za Bosnu i Hercegovinu James Lynch ističe da je mnogo toga postignuto u oblasti povratka i održivog ostanka u Bosni i Hercegovini, ali i dalje je potrebno ulagati napore u povratak raseljenih osoba, posebno na zbrinjavanju ljudi iz kolektivnih smještaja. S druge strane, izvještaj Helsinškog komiteta za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, čiji se značajan dio odnosi na proces povratka u Bosnu i Hercegovinu, daje prilično drugačiju sliku. U 2006. manjinskih povrataka gotovo da nije bilo. Mada se niko zbirno ne bavi analizom broja vraćene, pa prodane ili zamijenjene nekretnine, obilaskom povratničkih naselja i gradova može se ustvrditi kako je više od 50% u vlasništvo vraćenih stanova, kuća i posjeda, nekom vrstom kupoprodajnih ili zamjenskih ugovora promijenilo vlasnika, a barem još 30 posto je u procesu prodaje ili se koristi samo vikendom. Predmetom prodaje su i neki tek obnovljeni objekti sredstvima povratničkih fondova. Slabe rezultate provedbe Aneksa 7 u 2006. dodatno opterećuje, nerijetka, pojava onih koji su se prije godinu ili više vratili, da bi sada, zbog neodrživog povratka, opet krenuli tamo gdje misle da mogu pre/živjeti.⁴⁵

Uzroke zbog kojih se život povratnika ne razlikuje previše od kraja do kraja, smatramo svojevrsnim faktorima *održivosti povratka*. Treba istaći da održivost povratka ovisi o najmanje šest faktora: Sigurnost povratnika, Ekonomski status povratnika, Socijalna i zdravstvena zaštita dostupna povratnicima, Mogućnost obrazovanja u povratničkim područjima, Pravo i mogućnost učešća u organima lokalne samouprave i javnim preduzećima, Pravo na kulturnu posebnost povratnika.

⁴⁴ A. Rondić, *Povratak*, 8-12.

⁴⁵ *Isto*.

Realizacija Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma

Početkom 2003. godine usvojena je *Strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma*. Bio je to prvi, na nivou države Bosne i Hercegovine, usaglašeni, okvirni dokument kojim se utvrđuju ciljevi i planiraju potrebne akcije i reforme u smjeru konačne provedbe Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma.⁴⁶

Strategijom su utvrđeni strateški ciljevi:

1. Dovořiti proces povratka izbjeglica iz Bosne i Hercegovine i raseljenih osoba;
2. Realizirati povrat imovine i stanarskih prava;
3. Dovořiti proces rekonstrukcije stambenih jedinica za potrebe povratka;
4. Osigurati uvjete održivog povratka i procesa reintegriranja u Bosni i Hercegovini.

Kako bi se što transparentnije, učinkovitije i ekonomičnije postigli utvrđeni ciljevi, *Strategijom Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma* utvrđene su sljedeće reforme i pravci strateškog djelovanja:

1. Pravne reforme i usklađivanje propisa;
2. Strukturalne i organizacijske reforme;
3. Osposobljavanje i stavljanje u funkciju jedinstvene baze podataka;
4. Stvaranje uvjeta za održivi povratak.⁴⁷

Tokom provedbe Strategije, a s ciljem preispitivanja i ulaganja dodatnih napora u provedbi Aneksa 7, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i UNHCR su, zajedno sa ostalim ključnim faktorima, inicirali Reviziju Strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je 2010. godine usvojila *Revidiranu strategiju Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma*.⁴⁸

U periodu od 1992. do 1995, približno 2,2 miliona ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je primorano, pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine, napustiti svoje domove. Oko 1,2 miliona stanovnika je zatražilo izbjegličku zaštitu u više od 100 zemalja širom svijeta, dok su zemlje regije prihvatile oko 40% ukupnog broja izbjeglica iz Bosne i Hercegovine. Gotovo milion osoba bilo je interno raseljeno u Bosni i Hercegovini.⁴⁹

⁴⁶ Arhiva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, *Izveštaj Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, za 2016. godinu*. Sarajevo, 11. 09. 2017.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

Prema Godišnjem statističkom izvještaju UNHCR-a za 2015. godinu, broj izbjeglica iz Bosne i Hercegovine koji su izvan države iznosio je 18.748. Od toga 9.080 imalo je izbjeglički status u Srbiji, 4.055 u Francuskoj, 2.274 u Švicarskoj, 1.412 u Njemačkoj, te preostali broj u drugim zemljama.⁵⁰

Procjenjuje se da je krajem 1995. godine bilo oko milion raseljenih osoba, što čini gotovo četvrtinu prijeratnog stanovništva Bosne i Hercegovine.⁵¹

Prvi sveobuhvatan, službeni popis raseljenih osoba na području Bosne i Hercegovine proveden je krajem 2000. godine kada je evidentirano 557.275 raseljenih osoba.⁵²

Revizijom statusa raseljenih osoba, koja je provedena 2005. godine, utvrđen je broj od 186.138 raseljenih osoba u Bosni i Hercegovini.⁵³

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice iz 2016. godine, u Bosni i Hercegovini je bilo 98.574 raseljene osobe, od kojih je 38.345 ili 40,6% raseljeno na području Federacije Bosne i Hercegovine, 59.834 ili 58,8% na području Republike Srpske i 395 ili 0,5% na području Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.⁵⁴

U etničkoj strukturi raseljenih osoba, prema nosiocu domaćinstva – porodice, 32,7% (10.667 porodica i 30.920 osoba) su Bošnjaci, 60,0% (19.565 porodica i 60.737 osoba) Srbi, 6,7% (2.195 porodica i 6.374 osobe) Hrvati i 0,6% (184 porodice i 542 osobe) Ostali.⁵⁵

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice iz 2016. godine, u Bosni i Hercegovini je do kraja 2016. godine, izgrađeno odnosno obnovljeno oko 341.000 stambenih jedinica.⁵⁶

U bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska negira se *bosanski jezik*. Zabranjuje se izvođenje nastave na bosanskom jeziku, a jezik se imenuje nepostojećim bošnjačkim jezikom. Time se vrši diskriminacija učenika koji žele da se njihov jezik imenuje *bosanski*.

Osim toga, visoki zvaničnici iz Republike srpske u javnim istupima negiraju državu Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake kao narod, negiraju genocid nad Bošnjacima, što utiče na perspektivu ljudi ovih prostora. Ulice u gradovima nose nazive ratnih zločinaca iz Drugog svjetskog rata i perioda agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, grade se biste ratnim zločincima, „osveštavaju“ škole i druge državne institucije itd.⁵⁷

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Vidi: *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020*, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari, Srebrenica, maj 2020.

Situacija sa upošljavanjem u javnoj upravi nije dobra. Povratnici se, uglavnom, bave poljoprivredom, no ovdje postoji problem plasmana viška proizvoda.

Zaključak

Oružana agresija na Republiku Bosnu Hercegovinu okončana je potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski sporazum), parafiranog u Dejtonu 21. novembra 1995, a potpisanog 14. decembra 1995. godine u Parizu „na bosanskom, hrvatskom, engleskom i srpskom jeziku“. Prema mišljenju mnogih istraživača, intelektualaca različitih profila, Sporazum je legalizirao genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini.

Dejtonski sporazum je potvrdio činjenicu da je Savezna Republika Jugoslavija imala stvarnu kontrolu (vlast) nad tzv. Republikom Srpskom.

Aneks 4 Dejtonskog sporazuma odredio je unutrašnju strukturu Bosne i Hercegovine. U unutrašnjoj strukturi Bosne i Hercegovine postoje dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine koju čini 10 kantona i Republika srpska. Osim dva entiteta, postoji i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine koji je nastao Odlukom Međunarodnog arbitražnog suda. Uspostavljen je 8. marta 2000. godine.

Prema Dejtonskom sporazumu, Republika Bosna i Hercegovina, čiji je službeni naziv postao „Bosna i Hercegovina“, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država sa svojim međunarodno priznatim granicama. Ona je ostala članica Ujedinjenih Nacija, a kao Bosna i Hercegovina može zadržati članstvo ili zatražiti članstvo u organizacijama unutar sistema Ujedinjenih Nacija i u drugim međunarodnim organizacijama

Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks 4 Dejtonskog sporazuma) garantovana su ljudska prava i „temeljne slobode“. Bosna i Hercegovina i Entiteti, prema Ustavu, osiguraće „najviši stupanj međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda“. U tu svrhu predviđeno je i obrazovanje Komisije za ljudska prava kako to predviđa Aneks 6 Općeg okvirnog sporazuma.

Pitanje povratka izbjeglica i raseljenih osoba tretira Aneks 7 Dejtonskog sporazuma nazvan „Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama“.

Prema Aneksu 7, sve izbjeglice i raseljene osobe imaju pravo da se slobodno vrate u svoje domove te imaju pravo na povrat imovine koja im je oduzeta za vrijeme neprijateljstva od 1991. godine i da dobiju kompenzaciju za svu imovinu koja im se ne može vratiti. U „Sporazumu“ se navodi da je povratak izbjeglica i raseljenih osoba važan cilj rješavanja sukoba u Bosni i Hercegovini.

U periodu 1995-2020. godine vlasti bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska nisu odustajale od projekta „razdvajanje naroda“. Provođenje

Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma opstruirano je na različite načine: ubistvima, premlaćivanjem, zastrašivanjem, napadima na vjerske objekte i na druge načine.

Opstrukcije u provođenju Aneksa 7 vršene su i u entitetu Federacija Bosne i Hercegovine. Međutim, to nije bilo izraženo kao u Republici Srpskoj.

Prvi povratak prognanika (izbjeglica i raseljenih osoba) bio je u naselje Mahala koje se do Dejtonskog sporazuma nalazilo u općini Kalesija a nakon Dejtona u općini Osmaci u entitetu Republika Srpska. Bilo je to 24. avgusta 1996. godine. Nakon toga uslijedio je povratak Bošnjaka u naselja Jusići i Dugi dio u općini Zvornik te Svjetliča u općini Doboj. Ovi događaji su označili i zvaničan početak provedbe Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini. Iako je Dejtonski sporazum garantirao povratak prognanima, na terenu je sve išlo puno teže, a bilo je i ljudskih žrtava.

U periodu od 1992. do 1995. približno 2,2 miliona ljudi u Bosni i Hercegovini bilo je primorano, pod utjecajem rata protiv Bosne i Hercegovine, napustiti svoje domove. Oko 1,2 miliona stanovnika je zatražilo izbjegličku zaštitu u više od 100 zemalja širom svijeta, dok su zemlje regije prihvatile oko 40% ukupnog broja izbjeglica iz Bosne i Hercegovine. Gotovo milion osoba bilo je interno raseljeno u Bosni i Hercegovini.

Početkom 2003. godine usvojena je *Strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma*. Bio je to prvi, na nivou države Bosne i Hercegovine, usaglašeni, okvirni dokument kojim se utvrđuju ciljevi i planiraju potrebne akcije i reforme u smjeru konačne provedbe Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma.

Prema Godišnjem statističkom izvještaju UNHCR-a za 2015. godinu, broj izbjeglica iz Bosne i Hercegovine koji su izvan države iznosio je 18.748. Od toga 9.080 imalo je izbjeglički status u Srbiji, 4.055 u Francuskoj, 2.274 u Švicarskoj, 1.412 u Njemačkoj, te preostali broj u drugim zemljama.

Procjenjuje se da je krajem 1995. godine bilo oko milion raseljenih osoba, što čini gotovo četvrtinu prijeratnog stanovništva Bosne i Hercegovine.

Prvi sveobuhvatan, službeni popis raseljenih osoba na području Bosne i Hercegovine proveden je krajem 2000. godine kada je evidentirano 557.275 raseljenih osoba.

Revizijom statusa raseljenih osoba, koja je provedena 2005. godine, utvrđen je broj od 186.138 raseljenih osoba u Bosni i Hercegovini.

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice iz 2016. godine, u Bosni i Hercegovini je bilo 98.574 raseljene osobe, od kojih je 38.345 ili 40,6% raseljeno na području Federacije Bosne i Hercegovine, 59.834 ili 58,8% na području Republike Srpske i 395 ili 0,5% na području Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

U etničkoj strukturi raseljenih osoba, prema nosiocu domaćinstva – porodice, 32,7% (10.667 porodica i 30.920 osoba) su Bošnjaci, 60,0% (19.565 porodica i 60.737 osoba) Srbi, 6,7% (2.195 porodica i 6.374 osobe) Hrvati i 0,6% (184 porodice i 542 osobe) i Ostali.

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice iz 2016. godine, u Bosni i Hercegovini je do kraja 2016. godine, izgrađeno odnosno obnovljeno oko 341.000 stambenih jedinica.

U bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska negira se *bosanski jezik*. Zabranjuje se izvođenje nastave na bosanskom jeziku, a jezik se imenuje nepostojećim bošnjačkim jezikom. Time se vrši diskriminacija učenika koji žele da se njihov jezik imenuje *bosanski*.

Osim toga, visoki zvaničnici iz Republike srpske u javnim istupima negiraju državu Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake kao narod, negiraju genocid nad Bošnjacima, što utiče na perspektivu ljudi ovih prostora. Ulice u gradovima nose nazive ratnih zločinaca iz Drugog svjetskog rata i perioda agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, grade se biste ratnim zločincima, „osveštavaju“ škole i druge državne institucije itd.

U periodu 1995-2020. godine nije u potpunosti proveden Aneks 7 Dejtonskog sporazuma, kao važan faktor u reintegraciji Bosne i Hercegovine i ubažavanja rezultata oružane agresije i genocida nad Bošnjacima.

Summary

The armed aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina ended with the signing of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (Dayton Agreement), initialed in Dayton on November 21, 1995, and signed on December 14, 1995 in Paris „in Bosnian, Croatian, English and the Serbian language „. According to many researchers, intellectuals of various profiles, the Agreement legalized the genocide of Bosniaks in Bosnia and Herzegovina.

The Dayton Agreement confirmed the fact that the Federal Republic of Yugoslavia had real control (power) over the so-called Republika Srpska.

Annex 4 of the Dayton Agreement determined the internal structure of Bosnia and Herzegovina. There are two entities in the internal structure of Bosnia and Herzegovina: the Federation of Bosnia and Herzegovina, which consists of 10 cantons, and the Republika Srpska. Apart from the two entities, there is also the Brčko District of Bosnia and Herzegovina, which was created by the Decision of the International Arbitration Court. It was established on March 8, 2000.

According to the Dayton Agreement, the Republic of Bosnia and Herzegovina, whose official name became „Bosnia and Herzegovina“, continues its legal existence under international law as a state with its internationally recognized borders. It remains a member of the United Nations, and as Bosnia and Herzegovina may retain membership or request membership in organizations within the United Nations system and in other international organizations.

The Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4 of the Dayton Agreement) guarantees human rights and „fundamental freedoms“. Bosnia and Herzegovina and the Entities, according to the Constitution, will ensure „the highest degree of internationally recognized human rights and fundamental freedoms.“ For this purpose, the formation of the Commission for Human Rights is also envisaged, as provided for in Annex 6 of the General Framework Agreement.

The issue of the return of refugees and displaced persons is addressed in Annex 7 of the Dayton Agreement, entitled „Agreement on Refugees and Displaced Persons“.

According to Annex 7, all refugees and displaced persons have the right to return freely to their homes and have the right to restitution of property confiscated from them during hostilities since 1991 and to receive compensation for all property that cannot be returned to them. The „Agreement“ states that the return of refugees and displaced persons is an important goal of resolving the conflict in Bosnia and Herzegovina.

In the period 1995-2020. The authorities of the Bosnian-Herzegovinian entity of Republika Srpska did not give up on the project of „separation of peoples“. The implementation of Annex 7 of the Dayton Agreement has been obstructed in various ways: by killings, beatings, intimidation, attacks on religious buildings and in other ways.

Obstructions in the implementation of Annex 7 were also carried out in the entity of the Federation of Bosnia and Herzegovina. However, this was not as pronounced as in Republika Srpska.

The first return of displaced persons (refugees and displaced persons) was to the settlement of Mahala, which until the Dayton Agreement was located in the municipality of Kalesija and after Dayton in the municipality of Osmaci in the entity of Republika Srpska. It was August 24, 1996. This was followed by the return of Bosniaks to the settlements of Jusići and Dugi dio in the municipality of Zvornik and Svjetliča in the municipality of Dobož. These events also marked the official start of the implementation of Annex 7 of the Dayton Peace Agreement in Bosnia and Herzegovina. Although the Dayton Agreement guaranteed the return of the exiles, everything went much harder on the ground, and there were also human casualties.

Between 1992 and 1995, approximately 2.2 million people in Bosnia and Herzegovina were forced to flee their homes as a result of the war against Bosnia and Herzegovina. About 1.2 million people have applied for refugee protection in more than 100 countries around the world, while countries in the region have accepted about 40% of the total number of refugees from Bosnia and Herzegovina. Almost one million people were internally displaced in Bosnia and Herzegovina.

At the beginning of 2003, the Strategy of Bosnia and Herzegovina for the Implementation of Annex 7 of the Dayton Agreement was adopted. It was the first, at the level of the state of Bosnia and Herzegovina, harmonized,

framework document which sets goals and plans the necessary actions and reforms towards the final implementation of Annex 7 of the Dayton Agreement.

According to the 2015 UNHCR Annual Statistical Report, the number of refugees from Bosnia and Herzegovina outside the country was 18,748. Of these, 9,080 had refugee status in Serbia, 4,055 in France, 2,274 in Switzerland, 1,412 in Germany, and the remaining number in other countries.

It is estimated that at the end of 1995 there were about one million displaced persons, accounting for almost a quarter of Bosnia and Herzegovina's pre-war population.

The first comprehensive, official census of displaced persons in Bosnia and Herzegovina was conducted at the end of 2000, when 557,275 displaced persons were registered.

The 2005 audit of the status of displaced persons identified 186,138 displaced persons in Bosnia and Herzegovina.

According to the data of the Ministry of Human Rights and Refugees from 2016, there were 98,574 displaced persons in Bosnia and Herzegovina, of which 38,345 or 40.6% were displaced in the Federation of Bosnia and Herzegovina, 59,834 or 58.8% in the Republika Srpska and 395 or 0.5% in the Brčko District of Bosnia and Herzegovina.

In the ethnic structure of displaced persons, according to the head of household - families, 32.7% (10,667 families and 30,920 persons) are Bosniaks, 60.0% (19,565 families and 60,737 persons) Serbs, 6.7% (2,195 families and 6,374 persons) Croats and 0.6% (184 families and 542 persons) and Others.

According to the 2016 data of the Ministry of Human Rights and Refugees, by the end of 2016, around 341,000 housing units had been built or renovated in Bosnia and Herzegovina.

In the Bosnian entity of Republika Srpska, the Bosnian language is denied. Teaching in the Bosnian language is prohibited, and the language is called the non-existent Bosniak language. This discriminates against students who want their language to be called Bosnian.

In addition, high-ranking officials from the Republika Srpska in public appearances deny the state of Bosnia and Herzegovina and Bosniaks as a people, deny genocide against Bosniaks, which affects the perspective of the people of this area. Streets in cities bear the names of war criminals from the Second World War and the period of aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, busts of war criminals are being built, schools and other state institutions are being „sanctified“, etc.

In the period 1995-2020. Annex 7 of the Dayton Agreement was not fully implemented in 2006, as an important factor in the reintegration of Bosnia and Herzegovina and the recognition of the results of armed aggression and genocide against Bosniaks.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Neobjavljeni izvori/Unpublished sources

1. Arhiv ICTY, Predmet broj IT-04-74, *Predmet: Prlić i drugi, Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 29. 11. 2017.
2. Arhiv ICTY, Predmet broj IT-94-1-A, *Predmet protiv Duška Tadića, Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 15. 07. 1999.
3. Arhiv ICTY, Predmet broj IT-96-21-A, *Predmet: Čelebići 2001, Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 20. 02. 2001.
4. Arhiv ICTY, Predmet broj IT-96-21-T, *Predmet: Čelebići 1998, Presuda Pretresnog vijeća*, Hag, 16. 11. 1998.
5. Arhiv ICTY, Predmet broj IT-99-36-T, *Predmet: Radoslav Brđanin, Presuda Žalbenog vijeća*, Hag, 01. 09. 2004.
6. Arhiv ICTY, *Predmeti protiv Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića, Ratka Mladića, Ljubiše Beare, Zdravka Tolimira, Vujadina Popovića, Radislava Krstića, Drage Nikolića, Momira Nikolića, Radivoja Miletića, Dragana Obrenovića, Dražena Erdemovića*.
7. Arhiv Internacional Residual Mechanism for Criminal Tribunals, Predmet broj MICT-15-96-T, *Predmet Jovica Stanišić-Franko Simatović*, Presuda, Hag, 30. 06. 2021.
8. Arhiv Međunarodnog suda pravde u Hagu: *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*, Presuda. Hag, 26. 02. 2007.
9. Arhiva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, *Izveštaj Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o realizaciji Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, za 2016. godinu*. Sarajevo, 11. 09. 2017.
10. Arhiva Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, *Informacija o stanju raseljenih osoba i povratnika u Federaciji Bosne i Hercegovine, iskazanim potrebama i mjerama*. Sarajevo 2011.
11. Arhiva Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, *Strateški plan federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica za period 2019-2021*, Sarajevo, 31. 01. 2019.

Objavljeni izvori/Published sources:

1. *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020*, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari, Srebrenica, maj 2020.
2. Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 02-130/92, Banja Luka, 12. maja 1992, *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 22, petak 26. novembar 1993, 866.
3. *Okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski sporazum)*, Pariz, 14. 12. 1995.
4. Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godine u Bosni i Hercegovini. Nacionalni sastav stanovništva, rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima, *Statistički bilten*, 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993.

Novine/Newspapers

1. *Oslobođenje*, 1995.

Knjige/Books:

1. Bećirović Denis, *Teritorijalni ekspanzionizam Srbije prema Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021.
2. Čekić Smail, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu planiranje, priprema, izvođenje*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2004.
3. Čekić Smail, *Dejtonski (mirovni) sporazum – legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, knjiga 1, 2, 3, Sarajevo 2016.
4. Čekić Smail, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo 2012.
5. Donia Robert, *Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996*, Izvodi iz izlaganja poslanika Skupštine Republike Srpske kao dokazni materijal na Međunarodnom krivičnom tribunalu u Hagu, University Press, Sarajevo 2012.
6. Holbrooke Richard, *Završiti rat*, Sarajevo 1998.
7. Ibrahimagić Omer, *Politika secesije bosanskih Srba*, Monos, Gračanica 2018.
8. Komšić Ivo, *Tuđmanov haški profil: Udruženi zločinački poduhvat na BiH*, Sinopsis, Sarajevo 2021.
9. Lasić Miro, *Evropska unija. Nastanak, strategijske nedoumice i integracijski dometi*, Sarajevo 2009.
10. Pejanović Mirko, *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1999.
11. Ramić Emir, *Pamćenja i opmene*, Institut za istraživanje genocida Kanada (IGK), 2021.
12. Rondić Adnan, *Povratak: Između privida i stvarnosti*, Sarajevo 2007.

Članci/ Articles:

1. Arnaut Haseljić Meldijana, Procesuiranje u predmetu Radovan Karadžić – ICTY IT-95-5/18, *Historijski pogledi*, god. IV, br. 5, Tuzla 2021, 235-257. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.5.235>).
2. Arnaut Haseljić Meldijana, Udruženi zločinački poduhvat – Bosna i Hercegovina u hrvatskom velikodržavnom projektu, *Historijski pogledi*, god. III, br. 4, Tuzla 2020, 240-266. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2020.3.4.240>).
3. Kuka Ermin, Memišević Hamza, Višegradski zločinački krvavi pirovi – jučer, danas, sutra, *Historijski pogledi*, god. III, br. 4, Tuzla 2020, 267-286. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2020.3.4.267>).
4. Milišić Senija, Etničko čišćenje bošnjačkog stanovništva 1992-1995. (metodi, pravci, statistički pokazatelji), *Historijski pogledi*, god. II, br. 2, Tuzla 2019, 375-413. (<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2019.2.2.375>).